

AYLA KUTLU'NUN ROMANLARINDAKİ İNTİHAR İZLEĞİNE
DURKHEİM'CI BİR YAKLAŞIM*

A DURKHEIMIAN APPROACH TO THE THEME OF SUICIDE IN AYLA
KUTLU'S NOVELS

ДЮРКГЕЙМСКИЙ ПОДХОД К СУИЦИДАЛЬНЫМ ТЕМЫ В
РОМАНАХ АЙЛЫ КУТЛУ

Gürhan ÇOPUR**

ÖZET

Ayla Kutlu, 1980 sonrası Türk edebiyatında, roman ve öykü türündeki eserleriyle yerini alır. Romanlarının yanı sıra çocuk kitapları, öykü kitapları ve öz yaşam öyküsü bulunan yazarın birçok yapıtı sahneye ve televizyona uyarlanmıştır. Ayla Kutlu, derin gözlemlere ve dönem tahlillerine dayanan romanlarında toplumsal ve bireysel izlekleri harmanlayarak eserlerini çok katmanlı bir yapıda kurgular. Bu yönüyle Kutlu'nun romancılığı toplumsal olaylar içerisinde etkilenen kahramanların serüvenlerine odaklanır. Romanlarında Türkiye tarihine etki eden toplumsal olaylar, roman kahramanlarının dünyasında ve onların yaşamı algılayış tarzlarıyla takip edilir. Sosyal meselelere, toplumsal olaylara kayıtsız kalmayan ve eserleri üzerinden tarihe dair özgün yorumunu gerçekleştiren yazar, eserlerini sosyolojik bir kaynak haline getirir. Kutlu'nun romanlarında, özellikle içerisine doğduğu iklime uyum sağlayamamış, dışlanmış ve ötekileştirilmiş kahramanların intihar eylemleri göze çarpar. Bireyin yaşamsal atılımının yitiminin sonucunda bir kurtuluş/kaçış olarak başvuru alan ya da tam tersi; birey tarafından kutsanarak bir adanış olarak gerçekleştirilen intiharı Emile Durkheim, toplumun yönlendirdiği sosyolojik bir olgu olarak kabul eder. Durkheim'in ve takipçilerinin geliştirdiği görüşe göre intihar, bireyin toplum karşısındaki rolü ve tavrına göre şekillenmektedir. Bu kuram, intiharı toplumsal dayanaklarına göre üç ana başlıkta tasnif eder: "Bencil İntihar", "Elcil İntihar" ve "Kuralsızlık İntiharı". Çalışmamızda Ayla Kutlu'nun "Cadı Ağacı", "Ateş Üstünde Yürümek" "Kadın Destanı" ve "Asi... Asi" romanlarında yer alan intihar izlekleri, Emile Durkheim tarafından tanımlanan başlıklar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: *Ayla Kutlu, İntihar, Emile Durkheim, Roman, Sosyoloji*

* Bu çalışma, yazarın; "Ayla Kutlu'nun Romanlarında Yapı ve İzlek" başlıklı doktora tezinden geliştirilerek hazırlanmıştır. / This article was prepared and developed from the author's PHD dissertation titled; "Structure and Theme in the Ayla Kutlu's Novels"

** ORCID: [0000-0002-6854-005X](https://orcid.org/0000-0002-6854-005X), Dr. Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; gürhancopur@gmail.com

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

ABSTRACT

Ayla Kutlu became an important author in Turkish literature after 1980 with her novels and stories. Kutlu, fictionalizes her works in a multi-layered structure by intertwining social and individual elements in her novels. Kutlu's novels focus on inner world of individuals taking part in the social events related to religion, beliefs, gender roles, economic life, customs and conventions of the community they live in. In her novels, the presented social events reflect the political and social atmosphere of Turkey, where protagonists are portrayed in their worldly pursuits. In that sense, the author, who is not indifferent to social issues and conditions of the period, makes her own interpretation of events in almost all her works, which makes them suitable for sociological and psychological analysis. In her novels, suicidal tendency of the characters, who are not able to adapt to the conditions they are depicted in, become excluded and marginalized. Emile Durkheim, who is mainly interested in the suicide phenomenon, regards society as a sociological laboratory mainly responsible for the psychological development of the individual. According to Durkheimian, suicide can be defined as an act in which social phenomena mark individual psychology. Emile Durkheim's theory of suicide is based on experienced cases, which he categorizes according to social causes as: "Egoistic suicide", "Altruistic suicide", and "Anomic suicide". Among the suicide types that Durkheim has classified and distinguished according to their sociological dimensions, "Selfish suicide" cases observed in Ayla Kutlu's novels will be in the center of our study. In our analysis, the actions of the characters who commit/attempt suicide in Ayla Kutlu's "Cadı Ağacı", "Ateş Üstünde Yürümek" "Kadın Destanı" and "Asi... Asi" novels will be examined within the framework of Emile Durkheim's suicide theory.

Keywords: *Ayla Kutlu, Suicide, Emile Durkheim, Novel, Sociology*

РЕЗЮМЕ

Айла Кутлу это один из авторов, которая писала романы и рассказы после 1980 – х годов. Айла Кутлу, в романах переплетая социальные и индивидуальные стороны этим самым придает своим произведениям многослойность. В этом отношении романтизм Кутлу, сосредоточен на приключениях героев затронутых социальными событиями. В произведениях затрагиваются социальные события отразившиеся на истории Турции, где мир главных героев романа следуют из своей собственной жизни писателя. В этом отношении писатель в произведениях делает историческую интерпретацию затрагивая социально-культурные проблемы и условия жизни общества, тем самым превращая произведение в социологический ресурс. В произведениях Кутлу можно увидеть суицидальные действия героев, которые были маргинализированы и исключены из общества за то, что не смогли приспособиться к климату, в котором они сами и родились. Эмиль Дюркгейм, считает, что самоубийство, как разрушительный акт- это социологический феномен, происходит в результате потери возможностей личности и совершается как спасение / побег от сложившихся проблем, или наоборот показывается как преданность чему-то. Согласно точке зрения Дюркгейма, самоубийство определяется как действие, которое перевешивает социальный аспект, а не его индивидуальные характеристики. Теория самоубийства Эмиля Дюркгейма, основанная на личных наблюдениях, раскрывается в трех основных рубриках в соответствии с социальной основой этого явления: «Эгоистичное самоубийство», «Избирательное самоубийство» и «Нерегулярное самоубийство». Среди типов самоубийств, которые Дюркгейм классифицировал и показал различия в соответствии

с их социологическим измерением, будут в центре нашего исследования в романах Айлы Кутлу. В нашем исследовании, в рамках теории самоубийства Эмиля Дюркгейма, будут рассмотрены герои из произведений Айлы Кутлу - «Джады агаджы», «Атеш устюнде юрюмек», «Кадын дестаны» и «Аси... Аси», совершивших самоубийство /или попытку самоубийства.

Ключевые Слова: *Айла Кутлу, Самоубийство, Эмиль Дюркгейм, Роман, социология*

Giriş

Emile Durkheim, sosyolojinin felsefeden ayrılması ve müstakil bir disiplin olması yolundaki çalışmaları ve kaleme aldığı yenilikçi yazılarıyla içerisinde bulunduğu yüzyıl ve sonrasını etkiler. Durkheim'in; "Sosyolojiye bilimsel bir yöntem kazandırması ve sosyolojiyi açıklarkenki holistik yaklaşımı, onu bu bilim alanında kurucu isimler arasına sokmuştur." (Sağlık, 2019: 450). Toplumu kendine ait bir varlık sistemi olan ve bütüncül bir yapı olarak kabul eden Durkheim, sosyolojinin konuları ve sınırlarının tartışıldığı bir dönem içerisinde üzerine odaklandığı konular ve öne sürdüğü fikirleriyle öncü bir rol üstlenir. Bireysel buhranların ve psikolojik yıkımların yönlendirdiği bir eylem olarak kabul gören intiharı, toplumsal kökenleri olan ve etkin gücün toplum olduğu, bireyin ise edilgin bir durumda kaldığı bir görüşle açıklar. Bu yolla mitik, fantastik ya da zihni birtakım olgular çerçevesinde kısıtlı bir tanım alanı bulan intihar edimini verilerle açıkladığı rasyonel bir katmana ulaştırmaya çalışır.

1897 yılında Fransa'da "Le Suicide-Etude Sociologique" (İntihar-Toplumbilimsel İnceleme) adıyla okurla buluşan çalışma, intihar eylemini çeşitli disiplinlerin ve araştırmaların bulgularından faydalanarak ve yer yer onları tenkit ederek yeni bir tanıma kavuşturur. Bu tanım, öncekilerin aksine intiharı bireysel sebeplerden ayırarak toplumsal bir neden-sonuç dizgesine yerleştirir. Durkheim, intiharı; "Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayı" (Durkheim, 2017: 25) olarak tanımlar. Bireyin yalnızca kendisini etkileyen bir edim olarak bireysel etkenlerin sınırları dâhilinde değerlendirmenin yetersizliğine vurgu yaparken, intiharı; din, aile, ulusal bağ, siyasi bağ gibi toplumsal kurumlar ile yakından ilişkili olarak düşünür. Ona göre; "Gerçekten intiharlarda yalnızca birbirinden soyutlanmış ve her biri kendi başına incelenmek isteyen özel olaylar görmek yerine, belli bir toplumda, belli süre içinde işlenen tüm intiharlar birlikte göz önüne alınırsa, böylece elde edilen bütünlüğün, bağımsız birimlerin basit bir toplamı, bir derlemesi olmayıp, kendi bütünlüğü ve bireyliği, dolayısıyla kendine özgü niteliği olan yeni, kendi başına bir tür olduğu ve bundan başka bu niteliğin çok geniş bir ölçüde toplumsal olduğu görülür." (Durkheim, 2017: 28). Birbiriyle ilişkili ve birey sınırlarını aşan bir konumda yer alan etki odakları makro düzeyde incelendiğinde intihar ediminin aslında tamamıyla toplumsal bir katmanda yer aldığı görülür. Durkheim; "26000 intihar dosyasını tarayarak ulaştığı verilerden yola çıkarak düşüncelerini sistematize etmiştir." (Şeker, 2019: 95) Farklı dine, mezhebe mensup olan toplumlar, farklı ülkeler ve kentlerde gerçekleşmiş intihar oranlarını içeren tablolar yardımıyla görüşlerini somut kılarken çeşitli dinler, tarihsel gruplar ve mezhepler içerisindeki oranları da karşılaştırarak çok yönlü bir biçimde somutlaştırır. İntiharın kozmik

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

sebepleri üzerinde de duran Durkheim, iklim ve coğrafya koşulları gibi doğal durumları da irdeler. Durkheim'in çalışması, bu bakımdan intiharın kökenine yönelik çalışan diğer disiplinlerin görüşlerini yok saymadan onları tamamlayıcı bir özellik içermesiyle disiplinlerarası bir kaynak olma özelliğine de sahiptir.

Emile Durkheim intihar edimini toplumsal etkenleri bakımından; Bencil intihar, Elcil intihar ve Kuralsızlık intiharı olarak üç başlıkta tasnif eder. Çeşitli yönleri neticesinde farklı tanımlar alan intihar eyleminin öznesi birey olmakla birlikte, ayrımı kesinleyen nokta onları meydana getiren toplumsal etkilerin çeşitlenmesidir denilebilir. Bencil intihar şöyle tanımlanabilir; din, aile, millî kimlik, siyasi yapı ve mezhep gibi etkenlerin şekillendirdiği birliktelikten yalıtık olan birey, bu kurumların sağladığı etki ve sınırlamalardan da bağımsız bir haldedir. Toplumun etki ve ödev alanının dışında bir yer edinmiş bireyin yaşamsal içgüdüleri ve refleksleri de yalıtık bir halde kendini var kılar. Davranışları ve düşüncelerinin herhangi bir toplumsal yetke tarafından sınırlandırılmamış bireyin intiharı da bireysel ya da bencil özellikler içerir. Durkheim bireyin toplumla ilişkisini; “kendimizi ne kadar toplumdaki uzak duyarsak, bu yaşamdan da kendimizi o kadar koparmış oluruz; çünkü yaşamın hem kaynağı, hem de amacı toplumdur.” (Durkheim, 2017: 240) cümlesiyle açıklar. Toplumun çizdiği kuralların yarattığı yaşamsal daireden uzaklaşan birey, kendi kendine yetinmek ve kendi kurallarıyla yaşamda ilerlemek zorunda kalacaktır ki bencil intiharı gerçekleştiren bireyler de çoğunlukla bu yükü taşıyamadığını düşünen ve tükenme psikolojisine giren karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda denilebilir ki toplumdan kopan birey, yavaş yavaş kendi sonuna doğru ilerlemektedir; ya da tam tersi olarak toplumla gereğinden fazla bütünleşen birey de Elcil İntihar'a sürüklenecektir. Toplumun etki dairesi içerisindeki konumunun sınırlarını kendi isteği ya da edilgen bir yapıyla belirleyemeyen bireyler, kişiliklerini özgün bir yapıda geliştiremedikleri gibi, toplum tarafından kendilerine tanımlanan kurallara uymak adına elcil intiharı gerçekleştirecektir. “Bu tür intiharları gerçekleştiren insanların topluma karşı çok duyarlı olan yani toplumla aşırı bütünleşmiş kişiler olduğu görülmektedir.” (Gökçe, 1987: 51). Toplumla aşırı ölçüde bağlı ve kendi varlığını yok saymış bireyin gerçekleştirdiği elcil intihar, öznesi tarafından bir intihar ya da ölüm olarak tanımlanmayabilir. Kutsal bir amaç, binlerce yıldır süregelen bir töre, inancın gereği gibi başlıklarla kutsanan bu eylemler toplumu kendisinden daha fazla önemseyen birey profilini görünür kılar. Bu durumlarda intihar, öznenin; “bunu bir hak olarak görmesinden dolayı değil, bundan çok farklı olarak kendisi için bir ödev olmasından dolayıdır.” (Durkheim, 2017: 248). İntihar edimi bir başka açıdan düşünüldüğünde ticari anlamda iflas, onur kırıcı sebepler, hastalık ya da bağımlılık türleriyle ilişkilendirilir. Bu tanımlar kuralsızlık intiharı olarak adlandırılan türle farklı bir boyut kazanır. “Durkheim'a göre, sınai ya da mali bunalımların intiharı artırması, bunların insanları yoksullaştırmasından dolayı değildir; çünkü gönenç bunalımları da aynı sonucu doğurmaktadır; asıl neden bunların birer bunalım olmaları yani toplu yaşamda düzensizliklere yol açmalarıdır.” (Köse & Arslan, 2019: 8). Kuralsızlık intiharına sürüklenen birey, toplumdan yalıtık olmanın yanı sıra ne yapacağını bilemediği hızla gelişen olaylar karşısında kararsızlık ve tutulma yaşar. “Nitekim bu intihar türünde rol oynayan asıl unsur,

bireysel tutkuların toplumsal yapıdaki disiplinin bozulması sonucu denetimsiz kalmasıdır.” (Küçük, 2019: 23). Yaşamın güçleşmesi, savaş, yoksulluk, geçimsizlik gibi etkenlerin yönlendirmediği bir ortamda da gerçekleşebilen bu intihar türü temelde arzularını ve isteklerini sınırlayıcı bir güçten yoksun bireylerde görülebilir. Kuralsızlık intiharı; “ancak ve yalnız arada sırada görülen ani çıkışlar olarak ve şiddetli bunalımlar biçiminde ortaya çıkarsa da, zaman zaman intiharların toplumsal oranını değiştirebilmektedir.” (Durkheim, 2017: 291). Genelleme yapmak gerekirse çağdaş toplumlarda daha sıklıkla görülen bu intihar türü bireyin rutin ilerleyişinin anlamsızlaşması ve bunun ona ızdırap verici bir hale gelmesinden kaynaklanır.

Durkheim’in Tasnifi Çerçevesinde Romanlardaki İntihar Eylemlerine Bakış

Ayla Kutlu, toplumsal ve bireysel izlekleri harmanlayarak kurguladığı romanlarında bireyin ruhsal tasvirlerini toplumsal tasvirlerle iç içe gerçekleştirir. Kutlu’nun romanlarının karakteristiği olan bu durum, sanatçı-toplum-kurmaca üçgeninin oluşmasına zemin hazırlar. Bu konuda Tüzer ve Hüküm şunları söyler; “Bir ön kabul olarak her edebî formun toplumsal bir yaşammışlık sonucu ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Zira sanat bir kişi tarafından icat edilmiş değildir. Türler de yaşanan toplumsal olayların ve süreçlerin zorunlu kıldığı ifade biçimleridir.” (Tüzer & Hüküm, 2019: 74) Romanın toplumsal ve sosyolojik anlamdaki dayanak noktaları ve beslendiği kaynakları takip etmek yazarın yazınsal biyografisi ve eserleri aracılığıyla mümkün kılınır. Ayla Kutlu’nun romanlarında sıklıkla görülen biyografik öğeler, kurmacanın ilerleyişini perdelemeyen izleksel kurguya da yön verir. Bundan hareketle sosyolojik veriler bakımından zengin olan Ayla Kutlu romanlarında gerçekleşen intiharlar arasında bencil intiharların çokluğu ve dönem ilişkisi dikkat çeker. Toplumsal olaylara koşut ilerleyen, vaka ve bireyin iç dünyasına odaklanan kurgu evreninde gerçekleşen intiharlar, Durkheim’in görüşlerine paralel olarak toplumsal merkezli olarak gerçekleşirken bireyin yalnızlığı, çaresizliği ve ötekileştirilmesi ile hazırlanan bir son göze çarpar. Kutlu romanlarında intihar, yaşam karşısında bütün savunma mekanizmaları çökmüş, korunakları yıkılmış ve ruhsal anlamda köşeye sıkışmış insanın kapıldığı umutsuzluk durumunun son hamlesidir. *Asi... Asi* romanında, intiharı kişisel tükenişin son merhalesi olarak gören Ganime ile *Ateş Üstünde Yürümek* romanındaki yalnız ve insanlardan yalıtık karakter Süha ve *Kadın Destanı*’ndaki, mitik çağların kahramanı Lyotani bu yok edici eylemi gerçekleştirirken *Cadı Ağacı* romanının başkişisi Nilüfer’in eyleminin sonuçlanıp sonuçlanmadığı belirsiz kalır. Nilüfer ve Süha intihar aracılığıyla sevenlerine acı çektirmek amacını güderler. Ganime, onu seven, anlayan ve duygularını açabileceği bir kişinin olmaması nedeniyle zihninde yaşama dair her şeyi noktalar ve yaşamına son verir. Lyotani ise halkının geleceğini öncelediği eyleminde oğlu ve kendi yaşamını intiharla noktalar.

Bir dönem romani olma özelliği de taşıyan *Ateş Üstünde Yürümek* romanındaki Süha karakteri, gözlerini kaybettikten sonra etrafına karşı kin ve nefret duymaya başlar. Kişisel acılarını paylaşan ve onu sağaltmaya çalışan annesinin ölümünün ardından hastalıklı bir ruh haline evrilen Süha, aynı evi paylaştığı kız kardeşine karşı zalimce davranışlar sergiler. “İntihar eden bireyin hareketi ve yönü, başkalarını üzmezsin

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

gerçekleşemez” (Adler, 2009: 318). Ruhsal problemleri ve sakatlığı nedeniyle ailenin üzerine titrenen üyesi olan ve bağımlı bir kişilik yapısına bürünen Süha, annesinin ölümünün ardından büyük bir yalnızlığa sürüklenir. Süha'nın trajedisi küçük bir çocukken geçirdiği bisiklet kazasıyla başlar, annesinin ölümüyle zirve yapar. Tam anlamıyla bağımlı bir kişilik olan Süha'nın bu durumu, annesinin bilinçsizce ilgisinden kaynaklanır. Birbirlerinden boşanan anne babası Süha'ya yardımcı olurlar birlikte yaşadığı annesi Süha'nın üniversitede okumasına destek olur. Anne, oğlunun eğitimi, özel hocaları ve rehabilitasyonu için servetini tüketmiş, kıt kanaat geçinir bir duruma gelmiştir.

“Küçükkesat'ta, Dörtyol'a yakın, eski bir apartmanın kalın duvarlarla büsbütün küçülmüş üç buçuk odalı dairesine tıklıldılar. Sungur, ilkokul ikinci sınıfa gidiyordu. Ankara, Süha'nın taksi ve kitap giderleri, okuyucusu için ayrılan para, plakları ve içkisi yüzünden çok pahalı geldi onlara. Bazı günler Süha uyanır uyanmaz içkiye başlıyordu. Bu durum annelerinin ölümüne kadar sürdü. Annenin ölümünden sonra içkiyi bıraktı. Uyku ilaçları ve ağrı kesici haplarla daha güzel bir sarhoşluk edinebildiğini öğrenmişti” (Kutlu, 2004: 175).

Annesinin de yaşamından çekilmesiyle büyük bir yalnızlık içerisinde kalan Süha, çareyi yatıştırıcı ilaçlarda arar. Onun için uyumak dünyanın yakıcı ve boğucu azabından bir müddet kurtulmaktır. Kız kardeşi Zinnur'un gözünde Süha; “yenilmiş bir annenin ve babanın kendisine bıraktıkları tek miras” (Kutlu, 2004: 183)tır. Dağılan ailesinin ve terk edilmenin getirdiği suçluluğu oğluna aşırı ilgi göstererek yenmeye ve kendini arındırmaya çalışan bir anne, devrimci bir kardeş, ailede varlığı yokluğu belli olmayan bir kardeş ve kendisini kardeşlerine adanmış bir kız kardeşten mürekkep dağılmış aile içerisinde körlüğün getirdiği psikolojik bunalımlar da eklenince Süha'nın yalnızlığı hastalıklı bir hal alır. Düşmanca tavırlar takındığı Zinnur'un; “gün gelip Süha'yı anlayacağını, onun nasıl bir yalnızlık içinde olduğunu kavrayacağını” (Kutlu, 2004: 108) umar; fakat açılmadığı kız kardeşinin bihaber tavırları neticesinde küçük bir kıvılcım olarak parlayan sevgi ateşi, yerini kine bırakır. “İnsanların toplumsal ilgilerinin sonuna varmaları, zaten tüm başarısızlıkların ortak noktasıdır.” (Adler, 2009: 318). Süha, hastalığının etkisiyle insanlardan ve dış dünyadan kendisini yalıtarak büyük bir yalnızlığın içine kendi kendisini hapseder. Ailenin varlığı ve durumu Durkheim'a göre intihar üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. “Aile intihara karşı güçlü bir koruyucu olduğu gibi, kuruluşu ne denli sağlamsa bu koruma gücü de o ölçüde yüksek olmaktadır.” (Durkheim, 2017: 227-228). Denilebilir ki Süha'nın intihara giden sürecinin en büyük motivasyon kaynaklarından birisi belki de en güçlüsü dağılmış bir aile ve norm karakterden yoksunluktur. Süha'nın intiharı, bir anlık cinnet sonucu gerçekleşmez. Süha, birkaç gün önceden hazırladığı planını, biriktirdiği ilaçlarla uygulamaya koyacaktır;

“komodinun üst gözündeki sekiz uyku hapını, sonra, şiltesinin başucundaki delikte günlerden beri biriktirdiği uyku haplarının hepsini avucuna koydu. Saymaya kalkışmadı. Yeterdi bu kadarı. Haplardan iki ya da üç tanesi, avucunu dolduran yığının üstünde duramayıp

yuvarlandı. Yatağın içine, belki de yere düşmüş olmalıydılar. Nereye düşmüş olursa olsun, arayacak değildi. Her birini teker teker yuttu. Acelesi yoktu” (Kutlu, 2004: 128).

Süha, planlı bir şekilde hazırladığı sonunu törensel bir havada uygular. Onun için ölüm bir kurtuluş ve kaçış olacaktır. Yatağının yanı başında biriktirdiği ilaçları içerek ölümü bekler;

“Düş görür müydü acaba? Annesini görür müydü? Sonsuz bir başka yaşam var mıydı yahut? Varsa... Hayır, düşünmeyecekti, canını sıkıyordu bu türden sorular. Öğrenmesi gereken bir şey kalmamıştı. Çekilmesi gereken bir acı da. Yeterince yanmıştı. Yastığını yine yatağın üstüne indirdi. Gövdesini kaydırıldı. Yorganının battanitiesini başından aşırıldı, kollarını gövdesinin iki yanına uzattı, sırtüstü yattı. Hazır bir ölü bulsundu Zinnur. Sedyede taşınması kolay olacaktı” (Kutlu, 2004: 128)

Süha, bir başarı gösteremediğini düşündüğü yaşamında arkasından üzülecek kimselerin bulunmadığına inanır ve Pyrrhus Zaferi ile özdeşleştirdiği yaşamını noktalarken kaybı her ne kadar büyük olsa da kazandığını düşünerek ironi yapar ve yaşama gözlerini yumar.

Gelenek ve modernin bir arada olduğu, çatışmaların ise bireylerin geçmişleri üzerinden inşa edildiği bir aile romanı olan *Asi... Asi*'de, aile içerisindeki kimsesizliği eşinin ölümünün ardından yıkıcı bir boyut kazanan Ganime'nin intiharı da bencil intihar olarak tanımlanabilir. Ömer Asım Bey'in ikinci eşi olan Ganime, çocuk yaşta olmasına karşın zor kullanılarak evliliğe ikna edilir. Yoksul olan ailesine hediyeler verilir. Arabuluculara pahalı armağanlar vaat edilir; fakat Ganime; “o hıriflemiş herifle” (Kutlu, 2010: 41) evlenmek istemez. Bu evliliği yoksulluktan kurtuluş olarak gören ailenin erkekleri Ganime'ye manevi baskı kurarlar. İkna için gelen arabulucular da Ganime'nin inadı karşısında çaresiz kalınca genç kız fiziki şiddete maruz kalır. Ganime, yüzyıllardır süregelen bir geleneğe; erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetine karşı çıkar. Bu da ailenin ona haddini bildirerek kendi kararlarına uyması konusunda cezalandırılmasına sebep olur. “Değerlerin gücünü onları reddetmek isteyen bireylerin ödedikleri maliyette bulmak mümkündür” (İnceoğlu & Kar, 2010: 45). Ganime'nin uğradığı zulüm ve şiddet, karşı çıktığı otoritenin ailede ne ölçüde yerleştiğini göstermektedir. Ganime'nin ailesindeki erkekler, zengin damat ve onun getireceği paradan başka bir şey düşünmeden genç kızı bir nesne gibi satmanın planını yapmaktayken annesi, onu korumak ve kurtarmak amacındadır. Erkeklerin bencilce sürdürdükleri hükümdarlığın etkisiyle bir gölge haline gelen kadının suskunluğu, çaresizliği ve içine kapanıklığını temsil eden annesi kızının da kendisi gibi bir yaşamda yok olmaması için çaresizce karşı çıkar; fakat hiç kimse onu duymaz ve görmez. Kızının da kendisi gibi; “Baharda bulgur pilavına koyacağı otlarla ilgili karar vermek dışında kendisine tek bir karar izni verilmeyen” (Kutlu, 2010: 42) bir kadın olmasını istememektedir. Çareler tükendiğinde kızıyla birlikte intihar etmeyi tasarlar fakat bu tasarı gerçekleşmez. Ganime parasal kaygılar nedeniyle ortada kalan ve nesneleştirilen bir birey olarak; “Sosyo ekonomik koşulların kurbanı olan özneler” (Önder, 2016: 467) kervanına katılır. Ganime'nin evliliği yalnızca Ömer Azmi'nin tatmin ve mutlu olduğu bir

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

evliliktedir. Ömer Azmi'den ikiz kız bebekleri olur. Ne var ki bebeklerden birisi doğumdan bir süre sonra ölür. Diğer bebek Mahur ise annesinin sütü onu zehirlediği için konağa alınan sütanneye verilir. Ganime, konakta evin gerçek hanımı Eşref Hanım'ın koruması altında onun kızı gibi yaşar. Görevi sadece geceleri Ömer Azmi'nin tek taraflı cinsellik oyununda tatmin aracı olmak ve onun gönlünü hoş tutmaktır. Bu vazifeleri ruhsuz ve kindar bir şekilde yapar;

“Ömer Azmi Efendi, gitgide zayıflayan erkekliğinin tadını sevişmenin değil, kadın sevmenin özgürlüğüyle karşılaşmaya çabalıyordu. Bu çabaya hiç katılmayan kütür kütür bedeninin altında sıcaklığıyla, ipeksiliğiyle ve sessizliğiyle... Sonsuz sessizliğiyle serili kalması, onu yeterince mutlu kılıyordu. Ganime'nin güzelliği de bakışlarındaki kendisinden kaçırılmış kin dolu ışık da nasılsa görünmüyordu karanlıkta” (Kutlu, 2010: 58)

Ganime, bedeninin her zerresinin sömürüldüğü ve cinsel bir obje olarak satıldığı bu konakta yalnızca kuması olduğu Eşref Hanım'dan şefkat görür. Eşref Hanım, eşinin küçük yaştaki bir kızı kuma almasını önleyemeyince, çaresizce genç kıza sahip çıkar ve onun aile içerisinde ezilmesini önler. Ömer Azmi ve Eşref Hanım öldükten sonra çocukları Bestami ve Beyazıt büyüyene kadar ailenin işlerini yürüten Ganime, bu süreç içerisinde eski günlerindeki özgürlüğüne ve huzuruna kısmen kavuşur. İçerisinde sönmeyen cinsel arzularını saklamak ister; bastırıldıkça gergin ve saldırgan bir kadına dönüşür. Çünkü Ganime; “Hileyle satın alınmış, kendisinden otuz beş yaş büyük bir yaşlı ve özürlü bir adama gençliğini sunmak zorunda bırakılmış” (Kutlu, 2010: 76)tır. Ganime, cinselliği doyasıya yaşayamamış, yaşlı bir adamın zevk oyuncağı olmaktan öteye gidememiştir. Bu özlemi arttıkça hırçınlaşan ve insanlara hoyratça davranan Ganime, Bestami'ye âşıktır. Ganime'nin intiharını hazırlayan etmenlerin başında birey olarak hesaba alınmadan bir nesne gibi satılması sonucunda zedelene karakter yapısı ve isteklerinin karşılıksız kalması gelir. Bir kadın olarak sevme ve sevmeyi arzulayan Ganime, ailesindeki ve konaktaki kadınların alışageldiği emir komuta sistemine adapte olmakta güçlük çeker. Eşinin yaşlı ve cinsel açıdan bencil birisi olması, aynı zamanda yetersiz olması Ganime'yi yalnızlığa ve hırçınlığa sürükler. Bestami'ye karşı beslediği arzularının da sertçe reddedilmesi onu saldırgan ve hırçın birisine dönüştürür.

Ganime'nin intiharı da konağa gelişi gibi umursanmaz. Gittikleri piknikte uçuruma bakan yamaca kurulmuş salıncakta hızla sallanan Ganime, kendisini sessizce boşluğa bırakır. Kendisine biçilmiş rolü oynamaktan yorulan Ganime, tahammülünün sınırlarını aşarak kurtuluş olarak gördüğü ölüme kendisini teslim eder. Yaşamı boyunca kendi isteğiyle yapabildiği tek şey olan bu eylem sonunda cesedi bile bulunamayan Ganime, yaşayamadığı çocukluğun en bilinen oyunlarından birisi olan bir salıncak aracılığıyla eylemini gerçekleştirecek, bedenini salıncaktan boşluğa bırakarak yaşama veda edecektir.

Yalnızlaşan ve ötekileştirilen bir kadının serüvenini anlatan *Cadı Ağacı* romanının başkışisi Nilüfer, bencil intiharın bir başka öznesi olur. Nilüferin gittikçe dibe doğru ilerleyen kişisel serüveni takip edildiğinde intihara giden yolu aşama aşama gözlenir. Çocuğunu kaybetmesi, evliliğinin bitmesi, sevdiğinin ölümü gibi acı

olayların etkisiyle benliğini sağlıklı ve kabul edilebilir normlar içerisinde tutacak öz kontrolünü bilinçli bir şekilde boşlayan başkışı, adeta esere adını veren bir cadı ağacına dönüşür. Nilüfer'in intiharı bir başkaldırı olduğu kadar insanlara yaşamı boyunca güçlü görünmek adına uyguladığı davranışların en ölümcülüdür. Yasak aşkları, ahlak dışı eğlenceleri ve doktorların her vakada uygulamadığı, ahlaki bir sınır koyduğu bir operasyon olan kürtaşı bir ticarete dönüştürmesinden ötürü insanların nefretle bakacağı kurlsız bir kadına dönüşür. Hala ayaktaiken kendi yaşamını sonlandırıp hem bu acıları ona yaşatan Tanrı'ya karşı bir adım öne geçmek adına bu yolu seçer. Alvarez, intiharin felsefi boyutlarını tartıştığı kitabında Platon'un şu fikirlerini aktarır; "Eğer yaşam ölçüyü kaçırırsa intihar makul ve haklı bir davranış haline gelir" (Alvarez, 1992: 59). Nilüfer, kuralların kalmadığı, sonuç olarak sınırların da kalmadığı yaşamında tam olarak böyle bir eylem içerisinde fakat Platoncu görüşten bir farkı bu eylem erdemli olmak ya da ilkel bir güdüyle hareket ederek kendisini yüceltmek anlamında gerçekleşmez; aksine yalnızlık içerisinde kaybolmuş kaçışı olur. Nilüfer'in intihara yönelen ruhu, zaman içerisinde eyleme hazır hale gelir. Tahsin ile tartıştıkları bir gün duvardaki boya lekelerini kan olarak görür. Bilincindeki bu algı bozukluğu mesleği icabı kandan etkilenmeyecek olan başkışının şiddete ve kontrolden çıkmaya başlamasının ilk belirtileridir;

"Yaz gelir gelmez, Çinçin'deki sarı boz yapışkan tozla kaplanan barakanın kapısını erkenden kilitliyor; yapının dış yüzündeki bir zamanlar beyaz olan badananın üstüne, biri pencere altına, diğeri kapının sol yanına, enine ve boyuna kırmızı yağlıboya yazılı 'DOKTOR'ları görmek istemeyerek, biraz durup gecikirse, son anda bakması gerekecek bir hastayla karşılaşmaktan korkarak arabasına atlıyor; kırmızı, fazla büyük ve pek uyumlu olmayan harflerin uçlarından aşağıya doğru damlacıklar halinde akmış ve kurumuş boya lekelerini sildirmesi yahut boyayla kapattırması gerektiğini düşünüyor, göl kıyısındaki evine koşuyordu. Tahsin'le çatıştıkları gece, birden o lekelerin kana benzediğini, bir yerlere kadar uzanıp durduklarını hatırlamıştı. (Kutlu, 1999: 27)

Alıntı, Nilüfer'in önce ve sonra diyebileceğimiz iki ruh haliyle yazıları nasıl algıladığını gösterir. Mesleğine karşı sevgisi olan fakat yoğunluktan bıktığı için görmek istemediği tabela ve önünde bekleme ihtimali olan hastalar, ilk aşamada başkışiyi tedirgin edecek, psikolojisinin çökmeye başladığı zamanlarda ise tabeladaki boya akıntısının izleri Nilüfer'de farklı çağrışımlar uyandıracaktır. Nilüfer'in yaşamının dengesi evliliğindeki huzursuzlukla sallanmaya başlar. Onu tam anlamıyla yaşamdan koparan olay, kızının ölümüyle girdiği bunalımdan kurtuluşu olarak gördüğü Halil'i kaybetmesi ve sonraki sürede yalnızlığıyla başa çıkamamasıdır. Rüyasında sürekli olarak ölü ağaçlar ve düşüş gören Nilüfer, intiharı düşünse de buna cesaret edemez. Bir yandan ölümden korkar bir yandan acılarını tümüyle bitirmenin tek yolu olarak ölümü düşünür;

"Ölse?

Ölüm çevresinde olduğu sürece hep korkutucu bir olaydı ama şu an değil. Bir deprem olurse şimdi, göl, tüm sazları, içinde barındırdığı

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

balıkları, sürüngenleri, sıcak ve soğukkanlı hayvanları, börtü böceği ve suyuyla üstüne gelse, kapsa ve çekilip yeraltında yitse... Olanları görmeden, son anda yaşamak isteğine tutulmadan, ne olduğunu anlamadan, bir anda, 'bir sayha' olarak yok olsa... Yahut, şimdi kalkabilse yerinden, evine gitse, bileklerine birer jilet... İnce keskin bir sızı süresince acı duysa. Ardından yapılacak tek iş beklemektir. Damdaki depoda şimdiye iyice ısınmış olan suyu küvete doldursa, bileklerinde jiletin açtığı ince, derin ama yaşamakla ve ölmekle ilgili görünmeyen keşiğe baktığında kanı görmese. Görse ne olurdu. İncecik yaranın üstünü ancak kapatacak kadar, bir kızıl çizgiydi nasılsa. Sol elindeki kesik düzgün olurdu. Sağ bileğindeki çocukluğundan kalma yaranın üstünde jilet zorlanır, sıkışmış dokuların çevresinde kayar, yumuşak bir eğri çizerdi. Etkisi az, ölümü yavaşlatan bir çizgi. Kırık... Yapamazdı böyle bir şeyi. Pembeleşen, sonra kızaran bir küvet dolusu suyun içinde sonuna kadar nasıl kalabilir insan? Doktorluğu tutabilir. Kendisi için değil, yemin ettiği insan yaşamı için. Ceninler insan sayılmıyor ki. Ceninler insan değil..." (Kutlu, 1999: 84)

Nilüfer, zihnine ölümü ilk olarak bir kaza ya da bir afet ile getirir. Bu şekilde gerçekleşecek ölümün doktorluk içgüdüsünü kullanamadan; yani kendine ilkyardım yapma fırsat bulamadan, çabucak gerçekleşeceğini düşünür. Detaylı bir biçimde hayal ettiği bileklerini kesme yoluyla yavaş yavaş gerçekleşecek ölüm konusunda da kararsızdır. Fikir değiştirme ya da kurtulma ümidi canlandığı anda bir doktor olarak nasıl kurtulacağını bildiğinden bu ihtimal de ona uzak kalır. Önemli bir ayrıntı da yaşamlarını sonlandırdığı ceninlerin başkişinin ruhunun derinliklerinde dehşetli bir vicdan azabına sebebiyet vermesidir. İntihar planının sonunda insan yaşamına ettiği yeminin ardından aklına ilk olarak ceninler gelir. Tıp diliyle konuşarak kendisini teskin etmeye çalışır; benliğini çürüten ve sona hazırlayan bu hastalıklı düşünceler, hiçbir şekilde aklından çıkmaz. Rümeyza olayının ardından tahammül gücü tamamıyla çöken Nilüfer, Ankara-Konya karayolunda aracını ters yöne sürerek bir intihar eylemine doğru adım atar.

Gılgamış Destanını vakanın merkezine alarak kurguladığı *Kadın Destanı* adlı eserinde tarihsel boyutuyla kadının kendini gerçekleştirme serüveni ve erkek iktidarının kadın üzerinde kurduğu baskıyı anlatan romancı, romanın baş karakteri Lyotani adlı bir kadının serüveni çerçevesinde Gılgamış'ın ve erkek egemenliğinin kadın üzerindeki yıkıcı etkisini aktarır. Lyotani kimsesiz kaldıktan sonra tapınağa kabul edilmiş ve tapınak yosması olarak yetiştirilmiş bir kadındır. Gılgamış'ın bir serüveninde ona eşlik eden ve sonrasında ondan hamile kalan başkişi kentin trajik tarihine şahitlik eder. Zaman içerisinde tapınağın baş rahibesi konumuna yükselen başkişi Gılgamış'tan olan oğlunun babası gibi zalim olmaması için çabalasa da tevarüs edecek olan yazgının önüne geçemez. Oğlu babasının ölümünün ardından kadının nesneleştirilerek aşağılandığı toplumun yöneticisi olur ve bu geleneği sürdürür.

Lyotani'nin eylemlerini şekillendiren ana güç, insanların ve özellikle kadınların uğradıkları haksızlığın bitmesi arzusudur. Yaşamını, toplumun yararına

göre şekillendiren ve onu Nippukir'e dönüştüren de bu özelliştir. Bu bağlamda Lyotani'nin intiharı elcil intihar olarak tanımlanabilir. Yaşam serüvenini dikkate alındığında başkişinin yaşamının aslında toplumsal normlar ve toplumsal etkenlerle şekillendiğine tanıklık edilmektedir. Dünyaya geldiğinde Lyotani olan adı topluma faydaları ve iyiliği temsil etmesi nedeniyle toplum tarafından Nippukir (Beyaz Kuğu) olarak çağırılır. Bu övgü dolu isim aynı zamanda başkişiyeye fedakarlığı önceleyen bir misyon yükler. Durkheim'in elcil intihar tanımlaması, bireyin öz değerlerinin toplumsal değerler tarafından örtülerek dışa dönük bir kişiliği; daha uygun bir ifadeyle yaşamının amacını toplumsal faydaya adanmış bir kişiliği vurgular. Bu bağlamda başkişi son anlarında kaleme aldığı mektubunda kendisini "kentin annesi" (Kutlu, 2004: 227) olarak tanıtır. "Elcil intiharlar, intiharın tanıtıcı özelliklerini taşımakla birlikte, özellikle en çarpıcı örneklerinde saygı göstermeye, hatta hayranlık duymaya alışmış olduğumuz kimi davranış biçimlerine benzediğinden, çoğu kez buna intihar denilmesi doğru sayılmamıştır." (Durkheim, 2017: 272) adanmış bir kişiliği temsil eden Lyotani oğlunu ve kendisini yok ederek toplumunun geleceğini kurtarmak adına eylemini saygı duyulacak bir eyleme dönüştürürken oğlunu ölüm ile saflığa erdirtir. Halkının çektiği acıları ve problemleri kendi benliğinde yaşayan başkişi, kendi oğlunu öldürdükten sonra yaşamına son vererek kötücül eylemlerin sarmalındaki döngüyü kırmak ister.

"Ölümün müziği var kulaklarımda.

Örümceğin oğlu duymaz bunu.

Bir yıldırım gibi vuracak ölüm.

Ona can verdimse,

Almak zorundayım.

Almalıyım!.. (Kutlu, 2004: 226)

Başkişi, oğlunu örümceğin oğlu adıyla anar. Adaletsiz ve despot davranışları miras aldığı babası gibi zalim birisi olan oğluna karşı işleyeceği cinayeti, halkına karşı duyduğu bir sorumlulukla kutsar. Bu intihar türü, toplumla bağın ve bütünleşmenin aşırılığıyla bencil intihardan ayrılır. Kendi varlığını toplumun yararına yok eden birey, bir bakıma kendisini daha üst bir değer katmanına taşımış ve eylemini anlamlandırmış olur. Lyotani, intiharını toplumun faydasına adadığı için arkasında bir mesaj bırakmak ister ve tablete şunları kazır;

"Değer buna URUK, kadınları var çocukları var.

Hayvanları, Tapınakları, Pazar yerleri, birikmiş

Mücevheri, köleleri ve gücü var

Bunları hak etmemiş barbarlar kazanmasın İNANNA." (Kutlu, 2004: 227)

Şehri, insanları ya da daha genel anlamda toplumu için kendisini ve oğlunu feda eden Lyotani, toplum için yaptığı eylemini tabletler aracılığıyla kutsayarak yaşama veda eder. Yaşamını bir mücadele ve başkaldırı üzerine kurgulayan Lyotani, kendisini var eden değerlerle birlikte anılacağı tabletlerin yazımını tamamlar ve kendi değerler dizgesinde ölümsüzlüğünü bu yolla gerçekleştirir. Tarihin en eski çağlarında dahi görülen kadın hakları ihlallerine önemli bir gönderme niteliğindeki yaşamıyla bu zulme karşı koyan kadınların da var olduğunu kanıtlayan başkişi, adanmışlık motivasyonu ile yaşamdan vaz geçer.

Ayla Kutlu'nun Romanlarındaki İntihar İzleğine Durkheim'cı Bir Yaklaşım

SONUÇ

İntiharı tetikleyici etkenler ya da intihara giden yolda bireyin dönüşümünün gerçekçi bir bakışla takip edilebileceği Ayla Kutlu romanları, Emile Durkheim'in intihar kuramı çerçevesinde sosyolojik sonuçlara eşdeğer veriler sunar. Romanlarda intihara sığınan kahramanların yaşam karşısındaki tavırları toplumsal etkiler/sebeplere karşı gelişen tepki olarak görünür kılınırken intiharları da bu düşünce etrafında gelişir. Kutlu'nun intihara yönelen kahramanları çoğunlukla yalnızlaştırılmış ve ötekileştirilmiş tipler olarak karşımıza çıkar. Bu yönden bakıldığında intiharlar, Durkheim'in da bahsettiği toplumsal sebeplerin yönlendirdiği bir eylem olarak gerçekleşir. Edebî eserin disiplinlerarası bir incelemeyle ele alınması, eserin toplumsal yönü ve yazarının poetik duruşu nispetinde mümkündür. Bu bakımdan Ayla Kutlu'nun romanları tarihsel, toplumsal ve mekânsal gerçeklikleri içermesi bağlamında disiplinlerarası çalışmaları mümkün kılar. Romanlarda sıklıkla karşılaşılan intihar tipi olan bencil intiharı tanımlama ve kahramanın neden bu eyleme yöneldiği sorularının cevapları vaka halkalarında net bir şekilde görülmektedir. Ele alınan zaman dilimleri içerisinde toplumun ve koşulların karşılıklı etkileşiminin de fon karakterler ve mekânlar üzerinden başarılı bir şekilde verildiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2009). *Bireysel Psikoloji*. (A. Kılıçoğlu, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Alvarez, A. (1992). *İntihar Kan Dökücü Tanrı*. (Z. Çil Sarıkaya, Çev.) Ankara: Öteki Yayınları.
- Durkheim, E. (2017). *İntihar*. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gökçe, B. (1987). Bir Toplumsal Olgu Olarak İntihar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 49-57.
- İnceoğlu, Y., & Kar, A. (2010). *Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Köse, A., & Arslan, F. (2019). Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43(1), 1-20.
- Kutlu, A. (1999). *Cadı Ağacı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kutlu, A. (2004). *Ateş Üstünde Yürümek*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kutlu, A. (2004). *Kadın Destanı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kutlu, A. (2010). *Asi... Asi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Küçük, Ş. K. (2019). *Türk ve İngiliz Romanlarında İntihar (İkinci Dünya Savaşı Sonrası)*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önder, A. (2016). Erendiz Atasü'nün Kızıl Kale Adlı Öykü Kitabında Toplumsal Cinsiyet. *Turkish Studies*, 459-472.
- Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyolojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 449-480.
- Şeker, A. (2019). Durkheim'in Sosyolojisinde İntihar ve İntiharla Mücadelede Sosyal Hizmetin İşlevi. *Mavi Atlas*, 7(1), 90-110.
- Tüzer, İ., & Hüküm, M. (2019). *Edebiyat Sosyolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.